
Eutanazie

Má každý právo na smrt?

YVES DE LOCHT

Nerozdávám smrt. Nezkracuji život, nýbrž agonii. To je zásadní rozdíl. Nemocný člověk za mnou přichází po měsících či letech boje, protože proti nemoci prohrává ne bitvu, ale válku.

Přesně to se stalo Pascalovi*. Poprvé mi napsal koncem roku 2017. Sotva šedesátiletý Francouz trpěl těžkou degenerativní neuromuskulární patologií, jak dosvědčovaly lékařské zprávy, které mi poslal. Postupně ho přestávalo poslouchat tělo, atrofovaly mu končetiny, skončil na invalidním vozíku. Na tento druh onemocnění neexistuje žádný lék, může se zkusit fyzioterapie, ale i ta slouží jen ke zmírnění potíží. Mou ordinací prošlo již mnoho pacientů s obdobnou diagnózou, vím, v jaké jsou tísní. Pascalův případ mě dojal, souhlasil jsem, že ho k sobě objednám.

On a jeho manželka neváhali jet několik set kilometrů do mé ordinace. Pokaždé žasnu, že tak vážně postižení nemocní, tak unavení, tak trpící, mají fyzickou sílu přijet z daleka, někdy dokonce z velké dálky, aby se sešli se mnou, obyčejným doktorem. Jejich vůle mít konec svého života ve vlastních rukou vítězí nad bolestí, již přináší dlouhé a namáhavé cestování.

Sotva se Pascal objevil ve dveřích, okamžitě jsem uviděl projevy jeho nemoci. Měl zkroucené ruce, nemohl v nich nic držet. Oči byly zapadlé, překryté pokleslými víčky. Onemocnění postihlo všechny svaly, i ty nejmenší. Jeho manželka tlačila invalidní vozík, na kterém seděl.

„Co vás nejvíc trápí?“ zeptal jsem se ho, když jsme si sedli naproti sobě k mému stolu.

„Všechno! Nedokážu si rozkrájet maso, nemohu se už sám vysprchovat. Nemohu chodit. Když to zkusím, po deseti metrech upadnu. Nejsem už schopný ani číst. Tíží mě, že jsem odkázaný na pomoc druhých,“ vychrlil ze sebe, viditelně velmi unavený.

Ztráta soběstačnosti: zmiňují se o ní prakticky všichni pacienti, kteří za mnou přijdou. Právě ta je spolu s bolestí důvodem, proč je pro ně jejich situace nepřijatelná. A právě kvůli ní se nakonec obracejí na mě. V Pascalově případě k ní docházelo postupně, aniž by si jí byl zprvu vědomý. První projevy jeho nemoci se objevily před třiceti lety. Pokradmu, nepozorovaně... Pascal byl mladý a tehdy si jich nevšiml. Nijak zvlášť mu nevadily a neuvědomoval si, že nemoc zákeřně postupuje. Postupem času byly projevy čím dál výraznější a také čím dál víc hendikepující.

„Až do loňska se to dalo jakž takž vydržet. Ale v poslední době se s tím nedá žít, nedá se to snést,“ svěřil se mi Pascal, když vzpomínal, jak prožíval minulé měsíce.

„Co ode mě očekáváte?“

„Že to přestane.“

Jeho hlas zněl jasně a odhodlaně, bez sebemenší známky váhání. Připadalo mi, že své rozhodnutí učinil po zralé úvaze. Podíval jsem se na jeho manželku, která seděla vedle něj. Dělal si poznámky do malého zápisníku. Přestože měla sklopené oči, viděl jsem, že se jí lesknou slzami, jež se marně snaží zadržet. Dostávali jsme se k jádru věci. Věděl jsem, že následující chvíle budou velmi těžké pro náš všechny, pro jejího manžela, pro ni i pro mě. Podrobně jsem je seznámil s belgickým zákonem.

„Aby vám mohla být v Belgii provedena eutanazie, musíte splňovat tři podmínky. Tou první je vaše žádost, kterou budete muset v budoucnu zopakovat. Žádost můžete podat vy a jedině vy. Druhou je těžká a nevléčitelná nemoc. A tou třetí skutečnost, že ta těžká a nevléčitelná nemoc způsobuje nezmírnitelné fyzické a/nebo psychické utrpení.“

Zdalo se, že Pascala moje slova nepřekvapila. Pouze se zeptal:

„Kolik to celé zabere času? Mohlo by se to udělat ještě letos?“

Jeho manželka, trochu rozpačitá z jeho nedočkavosti, ho napomenula:
„Nech mluvit pana doktora!“

Potom se obrátila na mě.

„Chápejte, pane doktore, on spěchá...“

Nebyl jsem dotčený. Již jsem se setkal s lidmi, kteří si přáli, aby věci šly rychle, pokud možno co nejrychleji. Má odpověď byla vždy stejná:

„O tom rozhodujete vy. Mám za to, že všechny tři podmínky stanovené belgickým zákonem splňujete. Musím ale váš spis předat dalším dvěma lékařům, kteří prověří, zda se na vás zákon skutečně vztahuje. Pokud ano, budete se muset zamyslet a říct nám, za jak dlouho si přejete podstoupit eutanazii.“

„Řekne vám, že by chtěl, abyste mu pomohl už zítra,“ zareagovala okamžitě jeho žena, očividně dobře obeznámená s manželovými úmysly.

Slyšel jsem v jejím hlase něco víc než smutek: pod zármutkem bylo možné vytušit odevzdanost vůči nezlomné vůli jejího muže. Ta žena zasloužila obdiv. Byla tu se svým manželem, smířila se s jeho rozhodnutím, že zanedlouho zemře, protože již nesnese, do jakého stavu ho přivedla jeho nemoc. Denně mu pomáhala se všemi běžnými úkony, morálně ho podporovala už celá léta a bude ho podporovat až do konce... Jaký krásný důkaz lásky! Pro toho, kdo zůstane, to nikdy není lehké. Tolikrát jsem už slyšel druhého z manželského páru říkat: „Musím respektovat jeho rozhodnutí...“

Potom opět promluvil Pascal.

„Rozhodl jsem se před rokem. Nemohu už takhle dál žít...“

Podíval jsem se na něj, viděl jsem, v jakém je stavu. Tělo již nereaguje. Ruce a nohy už nejsou k ničemu. Relativně mladý člověk, odsouzený k takové závislosti na druhých. Chápal jsem jeho tíseň. Chtěl jsem mu pomoci.

„Můžeme to zkusit naplánovat ještě na letošní rok. Vyhovuje vám to? Nemusíte mi odpovídat dnes. Přemýšlejte a potom mi navrhnete data.“

Když jsem to říkal, myslel jsem na to, kolik spisů čeká na vyřízení. Je pro mě velice těžké provádět selekci, určovat pořadí. Snažím se přednostně vybírat žádosti, které nejvíc spěchají. Mé posuzování je hodně subjektivní. V první řadě objednávám ty, kdo trpí Charcotovou nemocí, jsou upoutaní na lůžko, ochrnutí, a žádají mě, aby to šlo rychle. Zohledňuji vážnost onemocnění, jeho pokročilost. Pacient jako Pascal má velkou šanci, že se s ním sejdu brzy. A pak jsou tu všichni ti, kteří si přejí počkat. Takových je mnoho. Jsou nemocní, ještě však mají chuť žít. Rozhodli se, že odejdou později. Proces byl zahájen, ale vyžádají si mě, až se rozhodnou – pokud se někdy rozhodnou.

Nicméně faktem je, že nemohu vyhovět všem. Lidé na mě spoléhají, možná až příliš. Žádosti přicházejí ze všech koutů Francie. „Píšu Vám z posledních sil. Prosím Vás, pane doktore, pomozte mi!“ žadonila jistá dáma nedávno. „Toto je volání o pomoc,“ napsala mi jiná.

Co mohu po přečtení takových žádostí dělat? Jak by mě mohly nedojmout? Ale jak mám zároveň vyhovět všem těm prosbám? Odmítám provádět eutanazie jako na běžícím pásu, třebaže vím, že to je to, co od nás očekávají nemocní, kteří přijíždějí ze své země a zapřísahají nás, belgické lékaře, abychom jim pomohli lépe zemřít. Odmítnout tyto lidi mi někdy rve srdce. Odpovídám jim, že nemám dost času, doporučuji jim, aby se obrátili na jiného lékaře. Je to cor-neillovské dilema. Musím se ale trochu šetřit. I pouhá konzultace, jako ta, na jakou dnes přišel Pascal, je pro mě náročná, protože vím, v co v budoucnu vyústí. Víím, že budu čelit zármutku jeho manželky, dětí. Pascalova manželka – víím to, už to vidím – se v den eutanazie zhroutí. S pláčem mi padne do náručí, bude ode mě čekat konejšivá slova. To všechno víím, a hlavně víím, že si na to nikdy nedokážu zvyknout. Svým způsobem je to tak lepší. Dokud si na to úplně nezvyknu, a třebaže nelituji žádné eutanazie, kterou jsem kdy provedl, nestane se z „poslední pomoci“ rutina.

Pascal a jeho žena mě vytrhli ze zamyšlení a vrátili do reality mé ordinace.

„Jak to probíhá?“ ptali se.

„Eutanazie se provádí v nemocnici. Leží na předměstí Bruselu a je tam moc milý personál. Jakmile si zvolíte datum, zarezervujeme vám jedno-lůžkový pokoj. Přijedete den předem, s manželkou a třemi až čtyřmi lidmi, kteří vás budou chtít doprovázet. Večer za vámi přijdu a druhý den dopoledne nás opustíte. Uspíme vás jako před operací, a tím to skončí. Už žádná bolest. Odejdete pokojně.“

„Použijete infuzi? Zavedete kanylu dlouho dopředu?“ strachoval se Pascal.

V duchu jsem si představoval, kolik jehel už musel mít za ta léta zabodnutých v pažích.

„Můžete být klidný, velmi krátce. Nainstalujeme infuzi čtvrt hodiny předem a začneme, až budete připravený. Ještě jednou se vás zeptám, jestli jste si to nerozmyslel. Víte, že to můžete udělat až do poslední chvíle. Potvrdíte-li svou vůli, zahájíme proceduru. Ani ne za minutu budete spát a už nic necítíte. Je mi líto, že vám tohle všechno musím říkat...“

„Prokazujete mi laskavost, pane doktore.“

To byla odpověď! Ten muž opravdu došel na samou mez toho, co dokázal snést. Jeho manželka také. Viděl jsem, že jí dělá čím dál větší potíže zadržet slzy. Teď, když se věci začaly konkretizovat, když zjistila, že se život jejího muže skutečně chýlí ke konci, jí povolily nervy. Podal jsem manželům čistý list papíru, aby na něj Pascal napsal, že si přeje nechat dopomoci k ukončení života. Jeho dlouhé prsty již nebyly schopné napsat větu, pero si místo něj vzala manželka: „Žádám, abych mohl podstoupit eutanazii,“ napsala a potom podala pero manželovi. S námahou se pod text podepsal. Vysvětlil jsem manželce, že se musí podepsat také, a vyzval člověka, který přišel s manželským párem a do této chvíle čekal v čekárně, aby udělal totéž. Tito dva svědci potvrzují, že na Pascala nebyl vyvinut žádný tlak zvenčí, že je to opravdu jeho žádost. Když mi manželka podávala prohlášení, propukla v pláč.

„Pro blízké to není snadné...“ řekla. Zlomil se jí hlas. „Každý má sice jasnou představu, jak skončí jeho život, ale pro všechny je to těžká chvíle. Pro toho, kdo odejde, i pro ty, kdo zůstanou... Pro mě je to složité. Víím, že ty už takhle nemůžeš dál žít, moc dobře to víím. Ale není to lehké...“ pronesla tiše ke svému manželovi.

Pascal neodpověděl. Co mohl dodat? Myslím, že se o té chvíli dlouhé hodiny bavili, že se informovali o všech možnostech, že přemýšleli celé neko-
nečné probdělé noci.

Pascal se zajímal o to, co v oblasti ukončení života nabízí Švýcarsko. Eutanazie je tam zakázaná a trestná. Za určitých podmínek je naproti tomu povolená asistovaná sebevražda. Velmi se to liší od toho, co se dělá v Belgii. Jak jsem již zmiňoval, u nás si může pacient zvolit sebevraždu vykonanou za asistence, pod dohledem a s pomocí lékaře. U našich helvétských sousedů nemocný ukončí svůj život sám, bez jakékoli pomoci z vnějšku. Nikdo mu nesmí pomáhat. Přítomnost lékaře není ani nutná, ani povinná. Nemocný člověk vypije sám smrtící prostředek, který mu předepíše lékař a připraví člen spolku, jenž mu od začátku pomáhal se všemi nezbytnými kroky, od příprav cesty po požití smrtícího nápoje. V těžších případech, například když dotyčný už nemůže polykat, se aplikuje infuze a on opět musí sám otevřít tlačku, aby prostředek mohl téct a proniknout mu do žíly. Jeho poslední chvíle se vždy natácejí. Na místo se okamžitě dostaví policie, vezme si videonahrávku a vyslechne přítomné pozůstalé, aby se ujistila, že byl dodržen předepsaný postup.

V některých zemích existují smrtící pilulky, jež mohou pacienti, kteří si to přejí, spolknout s trochou vody, a ukončit tak svůj život. Tak je tomu například v Oregonu v USA. Úkon musí probíhat pod dozorem profesionálního zdravotníka, aby se nemocným zajistilo maximální bezpečí a předešlo nezákonnému obchodování se smrtícími prostředky.

Tohle Pascal nechtěl. A také nechtěl věčně čekat, až se k zákonné úpravě této věci odhodlá Francie. Chtěl-li zemřít podle svého přání, bylo jediným řešením podat žádost o pomoc v Belgii.

Dovolil jsem se zeptat, jestli o tom mluvil s francouzskými lékaři.

„Ale ano, pane doktore! Snažil jsem se s nimi na to téma zapříst hovor, ale pokaždé uhnuli. Vykryli výpad.“

Některým mým francouzským kolegům dělá problém, že nemají svým pacientům jak odpovědět. Možná se z toho dokonce cítí nesví. Jiní se o otázce utrpení odmítají bavit. Ty nikdy nepochopím.

„Co se stane potom?“ zeptal se Pascal.

Na takovou otázku není snadné odpovědět. Pacienti často chtějí vědět, jaké bude to „potom“, které si možná už představují... Nevyhýbám se té otázce, vždy na ni odpovídám co nejpoctivěji, i když se o těchto tématech velmi špatně hovoří a obtížně se jim naslouchá.

„Vaše tělo zůstane v nemocniční márnici po dobu čtyřadvaceti hodin, to je zákonná lhůta. Potom ho odveze pohřební služba, kterou si předem vyberete a budete kontaktovat. Ta se pustí do práce a vyřídí všechny formality. Na potvrzení o příčině úmrtí bude v souladu se zákonem stát, že jste zemřel přirozenou smrtí.

My vyplníme úřední dokument ohlašující eutanazii a pošleme ho příslušné komisi. Postup při ohlašování je stejný, ať má pacient belgické, či cizí státní občanství.“

Jeho manželka si psala poznámky. Připadalo mi, že se mě chce ještě na něco zeptat, ale že nemůže sebrat odvalu. Žádné otázky k tomuto tématu přitom nejsou hloupé ani nevhodné!

„Máte nějaké další dotazy? Jsem tu proto, abych vám odpověděl.“

Po krátkém váhání se žena odváží položit mi otázku, která lidi často uvádí do rozpaků: „Kolik to všechno bude stát, pane doktore?“

O eutanazii v Belgii se neustále tvrdí, že se na jejím provádění lékaři obohacují. Není to pravda. Pro belgického občana je eutanazie téměř zdarma, hradí se ze zdravotního pojištění tak jako každý jiný lékařský zákrok. V případě cizince je to jiné, protože ten musí být povinně hospitalizovaný, aby

mohl eutanazii podstoupit. Nemohu ji provádět ve své ordinaci a je pravda, že za jednolůžkový pokoj v nemocnici se musí něco zaplatit.

Nerad mluvím o penězích, tím spíš v těchto souvislostech. Pascalova manželka si všechny informace zapsala do notýsku. Viděl jsem, že je překvapená. Francouzi nejsou zvyklí platit za pobyt v nemocnici, faktura se posílá přímo jejich zdravotní pojišťovně.

Jakmile byly položeny všechny otázky a věci se vyjasnily, rozloučili jsme se. Pascal mě měl znovu kontaktovat, aby potvrdil, že si přeje zemřít – nebo že si to už nepřeje. Za týden či za čtrnáct dní mi pošle e-mail nebo dopis se svým podepsaným prohlášením. Mou ordinaci opouštěl s lehkým úsměvem.

„Bál jsem se, že mě odmítnete, pane doktore!“

Také jsem se na něj usmál. I mně se ulevilo. Byl jsem dojatý jako po každém takovém rozhovoru. A zároveň jsem měl klidné svědomí. Když Pascal pronášel poslední větu, byla na něm znát úleva. Necítil jsem se provinile, zato jsem byl unavený. Musel jsem ventilovat své emoce. Nemohl jsem se hned začít zabývat anginami, rýmami a vypisováním neschopenek, což jsou obvyklé starosti mých pacientů. Zrušil jsem všechna objednání. Zítřka tu opět budu pro bolístky, případy, které mohu léčit a vyléčit...

S Pascalem a jeho ženou jsem se znovu sešel za několik týdnů. Zatelefonovali mi dříve, než jsem myslel: Pascalův stav se zhoršil. Víc než kdy jindy si přál, abychom mu rychle pomohli zemřít. Několikrát mi to zopakoval písemně a ještě jednou mi to řekl při našem osobním setkání. Tváří v tvář takovému odhodlání jsem mu navrhnul datum v blízké době. Bez váhání přijal. Pascal tedy brzy podstoupí eutanazii. Příště se uvidíme v nemocnici. Den před jeho smrtí.

Stalo se to za měsíc. Šel jsem za ním do jeho pokoje v pátém patře ještě ten večer, kdy ho přijali do nemocnice. Byla s ním jeho žena a děti. Pascal vypadal šťastný, že tu je. To slovo se může zdát být přehnané, přesto na mě opravdu dělal takový dojem. Já jsem byl samozřejmě smutný. Smutný z vědomí, že zítřka Pascal opustí své blízké. A také smutný z toho, že mu medicína nemůže

dát naději na uzdravení. Po návratu domů jsem jako každou noc před eutanazií špatně spal.

Druhý den ráno, když nastal čas, napíchla sestřička žílu, „ne moc dlouho dopředu“, jak jsem Pascalovi slíbil při našem prvním setkání. Ještě jednou jsem se svého pacienta zeptal, zda skutečně chce zemřít. Jeho odpověď byla stručná a jasná a pronesl ji pevným hlasem:

„Přesně to chci, pane doktore.“

Sedl jsem si vedle něj a jeho manželka si přisedla k opačné straně lůžka. Každý z nás ho držel za jednu ruku. Jeho dvě děti, syn a dcera, si nepřály být přítomny u otcovy poslední cesty. Vyšly na chodbu. V pravidelných intervalech jsem slyšel jejich pláč. Mrzelo mě, že jsem se s nimi nemohl setkat dříve. Viděl jsem je předchozího dne, ale nemluvili jsme spolu. Nemohly se mě na nic zeptat a já jsem jim nemohl nic vysvětlit. Teď jsem v jejich očích viděl určitý vzdor, jako bych byl kat, který přišel jejich otce popravit. Báł jsem se chvíle, kdy je znovu spatřím. Nevěděl jsem, co si myslí o Pascalově volbě. Předpokládal jsem, že když jsou tady, museli oba otcovu smrt akceptovat. Možná neochotně.

V pokoji jsme byli všichni připravení. Kývl jsem na nemocničního lékaře, který provádí eutanazie, sklonil jsem se k Pascalovi a pošeptal jsem mu: „Na shledanou. Přeji vám šťastnou cestu.“

Pascal klidně a pokojně usnul. Už netrpěl. V malém pokojíku se na chvíli rozhostilo ticho, všichni se se zadržným dechem dívali na Pascala. Nikdo se nehýbal, jako by se zastavil čas... Potom se místností rozlehl vzlykot. Manželka byla zničená, jak jsem tušil. Pokusil jsem se ji ukonejšit. Děti na chodbě byly také v zoufalém stavu. Slyšel jsem je plakat. Rvalo mi to srdce. Neodvážil jsem se za nimi jít z obavy, abych je neobtěžoval a abych nevystoupil ze své role lékaře. Ještě pořád jsem na sobě cítil jejich nevlídný pohled, jako kdyby mi podvědomě vyčítaly, že jsem vyhověl žádosti jejich otce a provedl smrtící zákrok, jako kdybych udělal něco špatného.

Byl jsem tu zbytečný. Odešel jsem z pokoje a od slz a šel vyplnit potřebné formuláře do sesterny. Potom jsem se tam ještě naposledy vrátil, abych se rozloučil s rodinou. Pascal ležel na lůžku, život z něj už úplně vyprchal. Ještě se nedostavil soudní lékař, aby konstatoval smrt. Po vyřízení této formality bude tělo odvezeno do nemocniční márnice a po uplynutí zákonné lhůty předáno pohřební službě. Za dva dny bude Pascal zpopelněn. Když jsem vešel do pokoje, Pascalova manželka již neplakala. Jakmile mě uviděla, vyšla mi naproti.

„Děkuji vám, pane doktore,“ řekla a pak se vrátila ke svému manželovi.